

Микола Олійник

БОРОТЬБА ВЛАДИ З “ЧУДЕСАМИ” ТА “ООНОВЛЕННЯМИ” У КАМ’ЯНЕЦЬКІЙ ОКРУЗІ НА ПОДІЛЛІ (1923 Р.)

Розглядаються прояви чудес та оновлення ікон у Кам’янецькій окрузі в 1923 році, сприйняття їх населенням і дії влади щодо дискредитації таких проявів.
Ключові слова: чудо, оновлення, ікона, влада, комісія.

Початок 20-х років в Україні загалом, і на Поділлі зокрема, позначився запеклою боротьбою за владу. Придушивши масовий повстанський рух, більшовики в 1923 році зіткнулись із посиленням релігійних настроїв населення, які вони трактували, як прояв ідеологічної диверсії. Одним із їх проявів була з’ява чудес та оновлення ікон. Проте дана тема ще не стала предметом узагальнюючого дослідження. Лише окремі її аспекти так чи інакше порушувались в працях І. Мельничука¹, І. Ніколіної², Л. Місінкевича³ та інших. Відтак, метою цієї статті є аналіз ставлення влади до чудес та оновлення ікон, які мали місце в Кам’янецькій окрузі в 1923 році.

Територія округи в зазначений час стала ареною запеклої ідеологічної боротьби між тихонівцями, тобто духовенством і вірними Російської Православної Церкви, прихильниками московського патріарха Тихона (1917–1925 рр.) та оновленцями, прихильниками Української синодальної (оновленської) церкви, єдиної православної організації, яку визнавала радянська влада. В доповідній записці начальника Кам’янецького окружного прикордонного відділення Державного політичного управління Долинського першому з’їзду рад Кам’янецької округи (23-26 листопада 1923 р.) зазначалося: “Реакційне духовенство України, відчуваючи наближення краху церкви, який може сильно відбитися на їх особистому благополуччі, вирішило шляхом використання релігійний забобонів мас підтримати свій авторитет і цим самим втримати за собою віруючих, серед яких почалось помітне коливання в бік церковного оновленського руху.

Єдиним засобом для цього їм могли стати тільки надприродні явища, на зразок усілякого оновлення образів і тому подібних “чудес”(рос.)⁴.

Зазначимо, що влада чітко вбачала в таких діях антирадянське спрямування⁵. Всіляко підкреслювалося, що найактивнішу участь у цих чудесах брало “куркульство, чорне духовенство /чернецтво/, будучи найближчими помічниками Реакційного Духовенства, наполегливо затьмарювали уми мас, орієнтуючись на найбільш фанатичну частину їх, використовували

віруючих, які давали цим «лжевинахідникам чудес» золото, продукти та ін. цінності»(рос.)⁶.

В зазначеній доповідній записці повідомлялося, що «в с. Антонівка (Миньковецького району – тепер Дунаєвецького р-ну) в ніч на 24-те Серпня ц/р, мешканка цього ж села Февронія Онищук пішла до криниці по воду. Опустивши відро в криницю, вона побачила ікону «Божої Матері»; опустила мотузку і відро впало в криницю. Слідом за цим вона побігла по саду з криком, що в криниці появилсь «чудо», але селяни до цього віднеслися скептично. Наступного дня гр. Онищук знову побігла по селу, розповідаючи всім, що бачила в криниці ікону «Божої Матері» і, крім цього, три свічки, які горіли; за порадою деяких селян, вона відправилась до священника м. Миньківці, якого впросила освятити криницю, що ним і було зроблено. Відтоді розпочинається масове паломництво селян до цієї криниці не тільки Подільської, але й Волинської губернії. Число паломників досягало шести-семи тисяч осіб» (рос.)⁷. Відповідальність за організацію паломництва влада поклала на «тихонівське духовенство, яке, замаскувавшись в цивільний одяг, водило за собою цілі натовпи людей до цього «чуда». Серед них були й такі, що відбирали гроші та цінності у віруючих немовби для облаштування церкви й для інших богоугодних цілей. Виявлено декілька випадків смерті біля криниці, через тисняву»(рос.)⁸.

Для спростування «чуда», за радянською традицією, була створена комісія, до якої включили двох професорів – хіміка та фізика. Комісія після обстеження дійшла висновку, що ніякого «чуда» не було. Нею було виявлено, що хтось, можливо з ініціаторів «чуда», накривав темним селянським рядном криницю, в якій нібито відбувалося «чудо» і коли стомлений і напружений натовп, особливо жінки, підходили до цієї криниці і піднімали легенько рядно, то утворювався яскравий відблиск неба в воді⁹.

Коли комісія продемонстрацію таке ж явище на іншій криниці, то зійшло мало людей, оскільки найбільш фанатичні чоловіки, залишались біля першої криниці. Тому проведений дослід не справив достатнього враження на віруючих. Вину за це понесла комісія, яка, не досягнувши бажаного результату, поїхала¹⁰.

Ще одне чудо мало місце в с. Ломачинці (Воньковецького району – тепер Віньковецького р-ну) у вересні. «Серед населення поширилися чутки, що воскресла з мертвих дівчина, яка померла два роки тому, і заявляє, що вона, за велінням Бога, прийшла проповідувати грішним людям про покаяння та звернення до Бога, якого вони забули»(рос.)¹¹. В цьому випадку також створили комісію. Було розслідування і виявило, що дівчина Євдокія Нейжпапа була «мешканкою того ж села, яка, за

свідченням громадян, перебувала весь цей час в Криво-Хижинському монастирі, звідти повернулася весною цього року в с. Ломачинці і розповсюджувала чутки, що Бог їй велів побудувати монастир, причому вибране для побудови монастиря місце виявилось землею, яка належала брату цієї «святої». Брат спочатку не дозволяв будувати на його землі, але згодом поширились чутки, що він бачив сон, у якому Бог наказав йому не перешкоджати цій будові. Через кілька днів приступили до будівництва монастиря під керівництвом «святої» і при активній участі та матеріальному сприянні куркулів з навколишніх сіл» (рос.)¹². Комісія встановила, що Євдокія Нейжапа не помирала, а дійсно перебувала в Криво-Хижинському монастирі. Крім того, її було викликано в м. Кам'янець і обстежено, в присутності архієпископа Вінницького і Брацлавського (обновленської церкви) Пимена, медичною комісією. Обстеження виявило «психічну ненормальність гр. Нейжапи і, крім того, загальну ненормальність в її тілобудові, а саме: передпліччя і кисті обох рук зігнуті, кисті рук витончені, на кожній кисті по 4 тонких пальці. Рухи передпліч і кисті рук обмежені. Рефлекси, особливо колінні, зовсім слабкі, анестезія кистей рук – істерія та хронічний енцефаліт (так в документі. – Авт.)» (рос.)¹³.

Зовсім інший рівень доказів був при спростуванні фактів одночасного оновлення двох ікон в с. Курники (Воньковецького району – тепер с. Зоряне Віньковецького р-ну) у вересні 1923 року – в будинку селянина та в центрі села на придорожньому хресті. На місце події виїхала комісія в складі голови районного виконавчого комітету та секретаря комуністичної ячейки. Саме ці «фахівці» дійшли висновку, що ікона в будинку селянина не оновлювалась, а просто вичищена спиртом. Цвяхи ж, якими кріпиться ікона, вимащені чорнилом, оскільки спирт на іржу не діє. Щодо ікони на хресті, то комісія взагалі зробила висновок, що та була вимазана вапном. Не дивно, що таким «аргументам» селяни не повірили, чим і скористалися «контрреволюційні елементи, які повели антирадянську агітацію» (рос.)¹⁴.

Підкреслимо, що влада швидко вчилася на власних помилках. Тому, коли 1 листопада 1923 року в с. Жердя (Орининського району – тепер Чемеровецького р-ну) в будинку Марії Приймак оновилась ікона, то до складу комісії ввійшли, крім голови райвиконкому, співробітник ДПУ та місцевий священик. Вони дійшли до висновку, що ікона не оновилася, а в ній було або замінено, або очищено хімічними речовинами (і це в 1923 році!) оклад. Проте, на «прохання» господаря, який «не хотів, щоб до будинку стікався народ» (рос.), ікону в нього вилучили¹⁵.

Справжня детективна ситуація виникла з оновленням двох ікон у будинку мешканця с. Чаньків (Дунаєвецького району) Олексія Йожика. Як показало розслідування, оновленню передували дивні події: з нагоди повернення, після 17 днів відсутності, сільського священика Турчака була влаштована братська трапеза в будинку Гаврила Поліщука. На неї були запрошені всі заможні односельці. Трапеза супроводжувалась моліннями в церкві вдень і вночі впродовж двох чи трьох діб. Після цього по селу рознеслися чутки, що через кілька днів “ЩОСЬ-ТА БУДЕ”, а тому всі повинні молитись та пекти проскурки за числом душ в сім’ї та одну зайву. Підписані іменами членів сім’ї проскурки здавали до церкви, а одну з церковною печаткою залишали у сім’ї. По селу рознеслась ще одна чутка про те, що до Нового Року прийде “Дракон” і накладе печать на тих людей, у кого в сім’ї немає проскурки з печаткою церкви¹⁶. Влада відразу протрактувала ці чутки як політичні. Під “Драконом” вбачили буржуазію, яка буде знищувати всіх невірних. Причому її прихід чекали до Нового Року. Поповзли чутки про підготовку з-за кордону антибільшовицького повстання. На пошуки організаторів були спрямовані значні сили ДПУ. Проте й спецслужбу збивало з пантелику те, що релігійна громада с. Чанькова відправила в 12 сіл на захід 12 тарілок з хлібом, а ті села повинні були передавати кожне в наступні села і так далі¹⁷.

Проаналізувавши вище викладене, можна зробити висновок про вкрай високу забобонність селян, їх низький освітній рівень і, як наслідок – віру в будь-які чудеса, навіть неймовірні. Безперечно, такий самий, якщо не нижчий рівень влади, як, осліплена більшовицькою ідеологією, в усьому вбачала антирадянські прояви, боролась з релігійними почуттями вірян, налаштовуючи їх проти себе.

1. Мельничук І. П. Становище релігійних громад на Поділлі в 20-х рр. ХХ ст. (на матеріалах ДАВО) /І. П. Мельничук // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-теоретичної конференції “Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне”: до 1020-ліття хрещення Русі та 250-річчя Вінницького кафедрального Спасо-Преображенського собору. – Вінниця, 2008. – С. 310-314.
2. Ніколіна І. І. Антирелігійна політика радянської влади в загальноосвітній школі УСРР у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. / І. І. Ніколіна // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-теоретичної конференції “Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне” до 1020-ліття хрещення Русі та 250-річчя Вінницького кафедрального Спасо-Преображенського собору. – Вінниця, 2008. – С. 115-118.
3. Місінкевич Л. Л. Політика державного войовничого атеїзму 1920-1930-х рр. та її наслідки /Л. Л. Місінкевич // Регіональний вимір міжконфесійних і державно-церковних відносин. Збірник наукових праць Всеукраїнської наукової

- конференції (м. Хмельницький, 25 листопада 2010 року) [За наук. ред. проф. Л. Виговського, А. Колодного та Л. Філіпович]. – Хмельницький, 2011 – С.39-50.
4. Державний архів Хмельницької області – ФР. – 337. – Оп. – 1. – Спр. – 10. – Арк. – 467.
 5. Там само.
 6. Там само.
 7. Там само. – Арк. – 467- 468.
 8. Там само. – Арк. – 468.
 9. Там само.
 10. Там само.
 11. Там само.
 12. Там само. – Арк. – 468- 469.
 13. Там само. – Арк. – 469.
 14. Там само.
 15. Там само. – Арк. – 469- 470.
 16. Там само. – Арк. – 470.
 17. Там само.

SUMMARY**Mykola Oliynyk****FIGHT OF THE AUTHORITIES AGAINST “MIRACLES”
AND “SELF-RESTAURATIONS” IN KAMYANETS’ DISTRICT
OF PODILLYA REGION**

The article describes manifestations of miracles and self-restoration of icons in Kamyanets’ district in 1923, the popular perception thereof and actions of the authorities aimed at their discreditation.

Keywords: miracle, self-restoration, icon, authorities, commissions.